

Bányai János

Az eszméjét elfelejtett város

Mítosz- és hagyományvesztés New Hontban

New Hontról nem mondható, hogy a világ végén van, de az sem mondható el róla, hogy a világ közepén lenne. Ettől azonban New Hont még a világon van. „A vonatok vagy New Hontba mennek, vagy New Hontból jönnek. New Hontot azért nevezzük magunk között New Hontnak, mert bár az is csak falu, ámde T.-hez képest szinte New York” – áll a *Tömegsír* (1999) legvégén, ahol (tudtommal) Grendel Lajos először hozza szóba a város nevét. Majd ezt követően két újabb regénye címében ismétlődik a városnév, *Nálunk, New Hontban* (2001) és *Mátyás király New Hontban* (2005).

Grendel a városnévben két egymásnak ellentmondó jelképes jelentést ütköztet. A „New” mint mindennemű újítás, újdonság, újszerűség világszerte honos és könnyen értelmezhető jelentését, amit jelképesen a szó idegen(nyelvű)sége tesz, ütközteti meg a „Hont”-ba rejtett archaikus jelentéssel, minthogy a „t” elhagyásával a haza régies elnevezése, a „hon” jön elő jelképesen, aminek régiségéhez, még a választékosság és az emelkedettség minősége is hozzátapad. Ezzel együtt az ironikus és a szatirikus hangvétel is. Erről később bővebben. „Fiktív és referenciális egybeúsztatásával (New Hont) teremt [Grendel] olyan diszkurzív teret, amelyben az összekapcsolt lexikai jelentések fellazítják a szemantikai korlátozásokat. A név ebben az esetben olyan indukátorként működik, amelyben a település, megye, régió vagy tájegység (Hont) áthelyeződik a fiktitivás kontinensére (az amerikai magyar telepek kaptak hasonló neveket): a fiktitivás „új”-ságának területére.”¹ A jelentések szembeállítás – ütköztetése és „egybeúsztatása” – kiemeli a városnevet a szokásosból és olyan tartalmi előrejelzéssel párosítja, amilyen módon jelentéshordozó „Sárszeg”² például. Amott a „sár” és a „szeg” konfliktusa, emitt az „új” és a „hon” szembeállítás jelzi előre a regény(ek) tartalmát, de ezzel együtt a narráció jellegét és minőségét is, azzal a fontos különbséggel, hogy míg Kosztolányi városneve térbeli meghatározottságból következik, Grendel Lajoséban az idő uralja a helynév jelentésmezéjét, az új és a régi(es), ami – távolabbról – az időtlenségnek nevesítése is, az időtlenség pedig mitologikus tapasztalat, a mítosz fenntartásának és megélésének feltétele³. Hogy mitologikus helyszín (városnév) Sárszeg is és New Hont is, nem a hozzájuk tartozó, a rájuk fogható jelképes jelentésből következik, hanem abból, hogy a Sárszeg és a New Hont helynév semmivel sem több, se kevesebb, mint amit jelölnek: a tartalom visszaigazolta

¹ Németh Zoltán: *A bevégezhetetlen feladat*. NAP Kiadó, Dunaszerdahely, 2005., 76.

² Marko Čudić: *Fiktivni svet varošice (palanke) Šarszeg u dvama romanima Dežea Kostolanjija*. Philologia. Beograd, 2005.

³ New Hontban „megállt az idő” tapasztalja a narrátor, amikor visszatér a városba.

képzelt („talált”) városok neve. És csak addig vehetők mitikus helyszínek elnevezésének, amíg csupán önmagukat jelentik, és nem „fordíthatók le” tőlük ugyan nem független, de mégis különváló jelképes jelentésre. Nem jelentés nélküli köznevek, de értelmük és értelmezhetőségük csak szövegszerű és nem „életszerű” lehet. Szó szerinti jelentésüket a *Pacsirta*, illetve a három New Hont-regény szövege teremti meg, és nem valami róluk már leszakadó jelképesesség. Csakhogy a szó szerinti jelentés, mind a „Sárszeg”, mind a „New Hont” esetében, általánosítható is, és értelmezésük is az általánosság felé mutat. Grendel újabb három, egymásra szorosan támaszkodó regénye szövegének feszültségét is ez a kettősség mutatja meg. Egyik oldalon a „talált” helynév fiktivitása, másik oldalon a regény szövegének a referenciával nem azonos, azzal nem is értelmezhető faktualitása. Mert a New Hont-regények világa nem, vagy csak nagyon messziről közelíthető akár a mágikus realizmus felé, akár a fantasztikum szövegirodalmi megvalósulásai felé. Ebben a világban szándékosan működik történelmi és politikai, eszmei és közösségi utalások egész sora, miközben a kontextusalakító tényezők nem vagy csak nagyon messziről érintkeznek a fikcionális beszéd alakzataival. New Hontot nem teszik jelen idejűvé az időszzerű utalások, hiszen ezek felett – regényekről lévén szó – elmúlik az idő, de nem is utasítják egészében az általános, az általánosság területére, mely inkább tartozik a fogalmi, mint a képi (irodalmi) közlés retorikájához. Ami New Hontban vagy New Hont bennszülöttjeinek életében időszzerű, a satíra kemény ítélete alá esik. A „talált” (nem „kitalált”) városnév éppen a benne rejlő szemantikai feszültségek, az átvitt és a szó szerinti, a régi és az új egymásba ékelése az ironia színeit vetíti a New Hont-regények szövegére, második szinten pedig a közösséget, a város közösségét veti alá satirikus megítélésnek. Ami a városnévben mitologikusan általános, éppen e sokféleképpen árnyalt jelentésszint folytán nyer történeti és filozófiai megalapozottságot. Vagyis nem a közvetlen utalások, nem a szó szerinti leképezhetőség hívja elő a New Hont-regények történetfilozófiáját, hanem a regények szövegének ironiával és satírával való erős átfestése. Grendel narrátora a *Tömegsírban* és a *Nálunk, New Hontban* külső (idegen) szemtanú, az elsőben egy, a kívülállók elől elzárt, talán soha el nem készült újságcikk szerzője, a másodikban az egyetlen New Hontról szóló könyv kiadói megbízatást teljesítő írója. Ez utóbbi könyvet csak a New Hont lakói látták, rajtuk kívül senki más, a New Hont regények olvasója sem, pedig lehetséges, a *Tömegsír* maga a páncélszekrénybe zárt cikk, a *Nálunk, New Hontban* pedig regényként az a bizonyos egyetlen könyvecske a városról, amelyről többször esik szó és amelynek elbeszélője maga is a regény egyik hőse. A New Hont létezését bizonyítani hivatott könyv, a New Hont híret közzétenni hivatott cikk születéséről szól a *Nálunk, New Hontban* és a *Tömegsír*, miközben mindkét „szöveg” rejtve marad, mégpedig éppen New Hont jól megfontolt érdekében. A narrációt kezdeményezi s a narrációt teszi lehetővé a két szöveg megírásának szándéka, szándékos titkosításuk pedig magát a narrációt problematizálja a végsőig. Az „írásról” szóló két regény részint a megírás lehetetlenségét, részint pedig veszélyességét hirdeti. Grendel regényeinek jól átgondolt poétikája ismerhető fel ezekben a szöveg sajátosságát és egyénítését jelző jegyekben. Grendel úgy tartja magát távol a „szövegirodalom” zártágától, hogy felhasználja poétikájának meghatározó jegyeit, az önreferencialitás jegyeit például, de „tartalmivá” minősíti át azokat, és ezáltal nyitva hagyja számukra az értelmezhetőség sokféle vezető útjait. Leginkább azzal, hogy magát az írhatóságot teszi kérdéssé, miközben a lineáris narrációt magával az alkalmazásával bírálja. Történetet mond és ezeknek a történeteknek a hátterében az evidens (ironikus és satirikus) referencia előtt a poétikai meg gondolás működik. Van narrátora a New Hont-regényeknek, az első kettőnek az „idegen” alakjába írott nevesített narrátora van, így a narrátor stabil pontja a szövegnek, hiszen az írás mindkettőnek foglalkozása, miközben a regényszöveg önmagával való azonossága válik kérdéssé, hiszen nyitott mind a tiltott (titkosított) szöveg, mind a regényműfaj felé.

Ebből következően titokzatosság hatja át a regényeket, amely titokzatosság egyszerre lepi el és távolítja is el a regényt akár az anekdotikus, akár az alulstilizált beszédmódtól. Holott a New Hont-regények fel is újítják az anekdotát, és a szöveg stilizáltságát is szándékosan alacsony szinten tartják. Az írás indulata nem a szövegek felszínén, ott a tradicionálissal érintkező retorika uralja a szöveget, hanem e titokzatos háttérben, a valóságos könyv (írás) és a fiktív könyv (újságcikk) folyamatos ütköztetésében mutatja meg magát. Éppen a virtuális írás és az elképzelt könyv eme rejtélyessége mozdítja el Grendel regényeit a mitológia, valamint a mitologikus értelmezhetőség felé.

A *Mészöly Miklós időskori prózájáról* írott tanulmányában mondja Grendel, hogy Mészöly prózája sok hasonlóságot mutat „a márquezi próza gazdag valóságreferenciáival, sűrű atmoszférájával, erőteljes jelképiségével, archaizmusaival, 'népiségével', stílusa szenzualizmusával, történetei szürrealisztikus fantasztikumával.”⁴ Majd hozzáteszi: „Ahogy Márquez Macondója egyszerre elvont és konkrét helyszín, úgy Mészöly Pannóniája is az.”⁵ Ehhez lehet hozzátenni, hogy ha Macondó és Mészöly Pannóniája „egyszerre elvont és konkrét helyszín”, akkor Sárszeg, de főként New Hont is az, azzal a nem elhanyagolható különbséggel, hogy itt a „gazdag valóságreferenciához” nem járul ugyan „erőteljes jelképiség”, se „archaizmus”, bár a New Hont melletti falu, Pökhönd lakossága bizony archaizmusokban beszél, „A szemet, például, ők még ma is *szümmnek* mondják, a port *pur*nak, a szúnyogot pedig *szürnyognak* vagy *szulmyognak*”, s nagyon is ragaszkodik archaizmusaihoz, mégpedig nemcsak nyelvhasználatában, hanem viselkedésében és világlátásában is, ami régisége mellett akár „népiségnek” is mondható, a Grendel-próza inkább hajlik a racionalitás és nem a látomásosság felé, ezzel együtt az időszerűség felé is, ami látszólag ellentmond a New Hont-mitológiának, minthogy a mitológia igen távolra esik mind a racionalistól, mind pedig az időszerűtől. Hogy New Hont mégis mitologikus helyszín, az nem irracionálisból következik, hanem éppen a végsőig fokozott, tehát „egyszerre elvont és konkrét” történéseiből. Abból, ahogyan Kálmán bácsi, a New Hont-mitológia központi alakja a narrátornak előadja New Hont történéseit a *Nálunk, New Hontban* lapjain, vagy ahogyan ugyanott szintén a narrátornak Bárány Pista, a szobrász, ugyancsak mitologikus alakja az elbeszélésnek, előadja a másik mitologikus alak, a Küklopsz-szerű Iván történetét Borbálával, a pökhöndi özvegyasszonnyal. Az így előadott történetek, bár erős bennük a valóságreferencia a New Hont-iakat a történet peremvidékére sodorják, ám ott, a peremvidéken különös, mitologikus szerep vár rájuk, bár – ahogyan Bárány Pista mondja egyhelyütt – „Nálunk, New Hontban nem teremnek hősök”, itt a történetnek mindig van folytatása, ám erről a New Hont-iak már nem beszélnek, mert amit szégyellenek, arról nem beszélnek. Bárány Pista azonban mást is tapasztal New Hontban, mégpedig éppen Kálmán bácsi halálának napján. Özvegy nagynénjei, akik mindketten szerelmesek voltak Kálmán bácsiba, már reggel kisírták magukat a rossz hír hallatán, s most már beleenyogdva vitathatták meg, miért is volt Kálmán bácsi nagy ember, holott életében semmi nagyságára vallót nem követett el, még annyit sem, hogy elhagyta volna New Hontot, pedig „fiatalabb korában sokszor elvágyódott a városból, s ez a vágy olykor búskomorságba döntötte. Végül is mindig csupán a lustasága marasztalta New Hontban. Sosem merte vállalni a kockázatot, hogy másutt kezdjen új életet, irtózott a bizonytalanságtól, s azzal vigasztalta magát, hogy az élet úgyis mindenütt egyforma.” Kálmán bácsi éppen azért volt nagy ember, mert helyben maradt és semmit sem tett azért, hogy nagy ember legyen. Ő az, aki igazán New Hont-i, mert „a New Hont-i ember jámbor, istenfélő és mindig is tisztelte a hatalmat”. Kálmán bácsi mégis különbözik valamiben a New Hont-iak többségétől, éppen

⁴ Grendel Lajos: *A tények mágiája. Mészöly Miklós időskori prózája*. Kalligram, Pozsony, 2002., 60.

⁵ Grendel Lajos: *A tények mágiája*, 60.

abban, hogy róla senki sem tudja, miért nagy ember, pedig nagy ember. Kálmán bácsi matuzsálemi kort élt meg, valójában kortalan, és halálára is inkább a történet lekerekítése miatt kerül sor, nem a természet okán. A mítosz irracionálisának távoli jegye ismerhető fel matuzsálemi életkorában és nagyságának titkában, az mindenképpen, hogy a mitikus történetek bár rejtélyek és titkok magyarázatára szolgáltak elsősorban, maguk mindig rejtélyesek, titkuk nem fejthető meg, mert mindig másképpen fejthető meg. Az, hogy Kálmán bácsi nagy ember volt, a New Hont-iak beszédének, emlékezetének és gondolkodásának, nem a valóságnak része, és ennyiben titokzatos meg rejtélyes is. Matuzsálemi kora ezt csak megerősíti. Azt lehetne gondolni, Kálmán bácsiban megvolt a lehetőség, hogy hős legyen, várt is rá néhány hősi szerep, de mindegyik elől kitért, s valószínűleg éppen ezért nőtt nagyra a New Hont-iak szemében. Ötven évvel az oroszok bevonulása után New Hontba, a New Hont-i önkormányzat „viharosnak ígérkező ülésére” igyekszik Kálmán bácsi, ahol is a képviselők azt hivatottak eldönteni, kinek emeljenek szobrot New Hontban, hiszen New Hontban senki sem élt, nem is járt a neves történelmi alakok közül, aki készült ide, az sem jutott el ide, vagy legfeljebb – mint Mikszáth Kálmán – csak átutazott a városon. Fenn is maradt erről az utazásról egy anekdota a New Hont-iak emlékezetében, amely anekdota majd ürügyül szolgál McLaczinak, hogy kocsmájában a bejárattal szemközti falra felfüggeszse „Mikszáth Kálmán híres, pipázó portréjának egy másolatát”, s azóta mitikus istenségként Mikszáth Kálmán felügyelje a New Hont-iak életét, és istenségéből valami átragadjon a matuzsálemi korú Kálmán bácsira, bizonyosan a névazonosság csatornáján át, ezért (is) lehetett „nagy ember”, bár a rejtély ezzel nem oldódik meg, de nincs is rá megoldás. New Hont nem olyan hely, ahol hősök vagy megoldások teremnének, mert „nincs olyan hivatali ügy, amit New Hontban ne lehetne másnapra halasztani”, és minthogy „itt sohasem fejeződnek be a történetek, itt mielőtt véget érhetne valami, már kezdődik előlről”, az sem lepne meg senkit, „ha Kálmán bácsi holnap föltámadna”. Esetleges feltámadása Kálmán bácsit a mitikus figurák rangjára emeli, akik nemegyszer térnek vissza az alvilágból. Ezt nagy rezignáltan Bárány Pista mondja, aki különös megbízatást kap New Hont polgármesterétől: készítse el, fizetség ellenében, minden New Hont-i polgár mellszobrát, miután elkészítette az oroszok 1944-es bevonulásakor kivégzett Nehéz Gyula köztéri szobrát. Nehéz Gyula nem volt hős, és azt sem lehet tudni róla, miért éppen őt végezték ki az oroszok, holott ő jól beszélt szlovákul és megértette magát az oroszokkal. Kényszerű halála nem emelte Nehéz Gyulát a mitikus hősök körébe, halálának körülményeit véletlen balesetnek lehet elkönyvelni, a mítosz pedig nem ismeri a véletlent.

A mítoszban minden a jóslat szerint történik, és a mítosz sohasem tér az esetleges vagy a véletlen útjára. A *Nálunk, New Hontban* mitikus hőseinek élete és sorsa a bizonyíték erre. Bárány Pistáé is, aki szobrászként nagyra hivatott, mégis a kisszerűségbe süpped, pedig különleges feladata, hogy készítse el minden New Hont-i polgár mellszobrát, akár ki is emelhetné a közönséges életek sorából. De ő nem él ezzel a lehetőséggel, ellenkezőleg, a feladata mitikus, hiszen nem más bízott rá, mint a New Hont-iak megörökítése, ami részint isteneknek járó feladat, részint pedig New Hont átalakítása a „holt lelkek” látható gyűjteményévé. Talán éppen Bárány Pista feladata tehetné magát New Hontot mitikussá, egy csupa mellszoborral benépesített várossá, amilyenek a csak jóval kevesebb mellszoborral, az ásatások során feltárt mitikus városok és városmaradványok. De valahol elsikkad Bárány Pista feladata, vele együtt elsikkad New Hont mítosza is, holott – miként Sárszeg és Macondó esetében – fenn is marad a mítosz, elveszejttségében is földön túli teljesítményként. De Bárány Pistának nemcsak szobrászati feladata tekinthető mitikus vállalkozásnak, hanem mitikus történetet is ad elő a *Nálunk, New Hontban* narrátorának. Ivánról szól a történet, aki – említettem már – küklopszi figurája a regénynek. Az 1944-es orosz bevonulás napján fogant, feltehetően mongol apától. Különben is a

háború után hamarosan három nap alatt tizenhárom gyerek születik New Hontban, az oroszok néhány napos New Hont-i időzése nyomán. Iván is közéjük tartozik, de különböző is tőlük, elsősorban nagy ereje és nagy természete folytán. Nagy ereje és természete csak jelzi, szemének állása azonban az egyszemű mitologikus hős képében mutatja meg. Kálmán bácsi mondja róla a narrátornak, hogy „nagy szerencséjére és nagy szerencsétlenségére is egyben”, mert – fűzi hozzá – „minden, ami jó, és minden, ami rossz történt vele az életben, az mind amiatt a szemhibája miatt történt, bár ez nem is volt szemhiba, és mint kiderült, szépséghiba sem – csak hát szokatlan”. Iván szemének szokatlan állása teszi őt kimondottan vonzóvá, akiről hajadon, de férjezett New Hont-i hölgyek is izzasztó álmokat látnak, és nincs is tán senki közöttük a városban, aki ne szenvedne ezektől az álmoktól. Iván találkozása a pökhöndi özvegyasszonnyal, akit szintén nagy természettel áldott meg a sors, küklopsi szenvedélyeket ébreszt és nemcsak csúf, hanem minden szempontból banális véget ér. Belesüppednek a mitikusan nagy természettel megáldottak a New Hont-i világ semmisségébe. Még egy bizonyíték, hogy New Hontban nem születtek hősök, pedig sokan jutottak el: Iván és a pökhöndi özvegyasszony, Kálmán bácsi, Nehéz Gyula, Bárány Pista és mások is, a hősiesség előcsarnokáig, a mitikusság határvonaláig, de onnan tovább már nem juthattak, onnan kezdődően a New Hont-i nagy mítoszvesztés és hagyományvesztés történeteinek hőseivé csupaszkodtak.

A mítosz- és hagyományvesztés igazi története New Hont városában annak a polgármesternek a nevéhez fűződik, aki enyhe elmeháborodása után „már visszatért a szanatóriumból és változatlanul nagy tiszteletnek örvend, újra megválasztották polgármesterré”. Történt ugyanis, hogy New Hont a huszadik századi nagy történelmi jövés-menésben elvesztette az eszméjét. 1944 karácsonya előtt jöttek be az oroszok, 1938-ban, majd 1968-ban is a magyarok, „1919-ben előbb a csehek, aztán a magyar vöröskatonák, majd újra a csehek, úgyhogy az embernek az a büszke érzése támadt, hogy New Hont a világ közepe, s birtoklásáért adáz harcot vív fél Európa”. De az oroszok jártak itt már korábban is, 1849-ben, aztán jött a segítségük, magyar részről is, 1968-ban... És az is tudvalevő: ebben a „hadi turizmusban a mindenkori polgármesterek vitték el a balhét”. A polgármester azonban, mint tudjuk..., fegyvertelen civil. „Egyetlen fegyvere az eszme, New Hont eszméje.” De New Hont eszméje elveszelődött a nagy történelmi jövés-menésben, és a polgármesternek ezért alapvető feladata az eszme megtalálása. „Új eszmét kellene kitalálni, mielőtt valamilyen hadsereg az éj leple alatt megint megszállná a várost.” Nem árt, gondolták a New Hont-iak, ha a polgármester gondolkodik, „inkább gondolkozzék, mintsem igyon vagy szoknyák után futkosson”. Gondolkozzon azon, hogyan virágoztathatná fel New Hontot, de hamar híre megy, hogy a „polgármester meszebbre” tekint. Mert az sem maradt sokáig titokban, hogy „a polgármester a város ‚eszméjét’ keresi, amely a közelmúlt történelmének forгатagában elveszett valahol, s nagy kérdés, hogy meg lehet-e találni.” A New Hont-iak nem tudták, hogy a városnak valaha is volt eszméje, és „nem tudták eldönteni, hogy büszkék legyenek-e rá, avagy szégyenkezzenek-e amiatt, hogy hagyták az eszmét elkalodni.” De többségük megbízott a polgármesterben, és „növekvő tisztelettel néztek föl” rá. Akadtak ugyan szkeptikusok is, például „a mindig mindennel elégedetlen McLaczi”, aki azt mondta: „befektetők kellene ide”, nem az eszme. Ám ők voltak kevesebben, és talán McLaczi is a kocsmájában örökődő Mikszáth Kálmán sugallatára volt szkeptikus. A New Hont-regény szatirikus műltszemlélete és szatirikus jelenábrázolása a város eszméje után gondolkodó polgármester mitikus, de az is mondható talán, ellenmitikus vállalkozásában mutatkozik meg. Mert – várostörténészekről tudjuk – a városoknak vannak szimbolikus helyeik, a városok tartalmaznak valamilyen szemantikai felismerhetőséget, ennek alapján teszünk közöttük különbséget. New Hont szimbóluma és szemantikai meg szemiotikai felismerhetősége az eszméjében ölthetett testet, a pontosan meg nem fogalmazható és le

nem írható, de mindenképpen – képlékenyen is – működő mitikus múlt- és jelenismeretben, amit aligha lehet néven nevezni, és ha valaki megnevezésére vállalkozik, miként tette azt Grendel Lajos a város eszméje keresésének nehéz súlyát helyezve a polgármester vállára, akkor azt csak szatirikusan tehetné. De minthogy megtette részint mitológiát teremtett, New Hont elvesztett mitológiáját rekonstruálta, a premlét, az elhagyatottság, a megfélemezés mitológiáját, részint pedig gyarlóságokról és örökös veszteségekről számolt be. New Hontot a mitológia is bünteti: „New Honton valami átok ül, mert újra és újra lefelejtik a térképről.” És New Hontról egyetlen könyvecske íródott, azt sem ismeri senki a New Hont-iakon kívül. Mitologikus átok ez, és a New Hont-iak ebben az átok sújtotta, mitológiáját és hagyományát elvesztett városban élnek, félmitológiai alakok társaságában.

Ha New Hontnak nincs mitológiája, mert eszméjével együtt elvesztette mind mitológiáját, mind hagyományát, vannak legendái, de ezekről nem, vagy csak nagyon ritkán beszélnek. Az egyik ilyen legendát a *Nálunk, New Hontban* regény be is jelenti. A városi képviselők ádáz vitája során, miközben keresik, kinek állíthatnának szobrot New Hont főterén, felmerül Mátyás király neve is. Valaki javasolja, emeljenek szobrot Mátyás királynak, mert ő „igazságos volt, és a szlovákok is elfogadják”. Erre mondja Kálmán bácsi, hogy „arról tudunk, hogy Mátyás király járt Gömörben. De arról nincs tudomásunk, hogy Hontban is járt volna.” Amire leszól valaki a karzatról: „Mátyás király mindenhol járt”. Nincsenek hősei, nincsenek kítűnő emberei, nincsen nagy múltja, ami volt, azt is elvesztette, legfeljebb legendái lehetnek New Hontnak, de ezek a legendák is csak mások képzelt vagy valóságos történeteinek maradványai. Lehangelő kép New Hontról, és a New Hont-iakról, amely kép a provincia jelen idejű mitológiáját teremti meg a mitológiavesztés történeteinek szatirikus közlésével. Grendelnek nincsenek illúziói, még az irodalmat illetően sincsenek illúziói, nem hisz, nem is hihet abban, hogy egy többkötetes fiktív városregény nyomán stabilizálódhat múltjában és jelenében az a közösség, amelynek nincsenek se hősei, se kítűnősegei, és még a mítoszait (eszméjét) is elvesztette.

Grendel Lajos *A tények mágiája* című tanulmányának a Pannon mitológia? fejezetcímét kérdőjellel látta el. Többszörösen jelentős írásjel. Részint azt kérdezi, lehetsége-e, van-e „Pannon mitológia”, részint azt, hogy Mészöly Miklós kései prózájában felismerhetők-e a mitológia, ezen belül a Pannon mitológia nyomai. Ha jól értettem, Grendel válasza mindkét kérdésre tagadó. Egyértelműen ad tagadó választ a második kérdésre: „Ha elfogadjuk azt a tételt, hogy mitológia nem lehet ‚történet’ nélkül, történetet elmondani viszont csak célelvűnek tétélezett történelemfilozófiai háttérrel lehetséges, amelyben az események között ok-okozati összefüggések állnak fenn, akkor Mészöly Miklósnak a történelem cél-elvűségével szembeni szkepszise eleve lehetetlenné teszi mindenféle mitológia megalkotását.”⁶ Valóban kérdés, meglehet-e mitológia történet nélkül. Valószínűleg nem lehet meg, hiszen a mitológia történetekben beszél, mégha irracionális, valóságreferenciával nem igazolható történetekben, amiből azt a következtetést is le lehet vonni, hogy a mítosz, a mitológia egésze nyelvi eredetű. Amit a képzelet nyelvben kifejezhet, az a mitológia, amiből viszont arra a következtetésre lehet jutni, hogy a mitológia mindig párhuzamos világ, vagyis „a mitológia a történelmen kívülre mutat rá”⁷, az emberi tapasztalatban időtlenre, s ezzel hozzásegít bennünket, hogy kilépjünk a véletlen történések kaotikus folyamából, és hogy a valóság közepébe (szívébe) láthassunk.⁸ A mítoszhoz nem kell empirikus tapasztalat, végül is a racionalizmus kora vetett véget, legalábbis úgy nézett ki, hogy véget vetett

⁶ Grendel Lajos: *A tények mágiája*, 63.

⁷ Karen Armstrong: *A Short History of Myth*. Canongate Books Ltd., 2005. A kötet szerb nyelvű kiadása: *Kratka istorija mita*. Geopoetika, Belgrad, 2006., 15.

⁸ Karen Armstrong: *A Short History of Myth*, 15.

a mitológiának, Karen Armstrong szerint a tizenhatodik századtól, főként a reformációtól kezdődően. A racionális magyarázatok a mitológia végét jelentik, csakhogy nincs mindenre racionális magyarázat, nincsen racionális magyarázat New Hont létezésére se.

Amikor a narrátor megérkezik New Hontba és találkozik a város polgármesterével, akkor értesül többek között arról is, hogy a polgármesternek „kényes feadata” van, amit szabódik megosztani a városba a városról szóló könyv megírásának feladatával érkezett narrátorral, majd mégiscsak elmondja: „Nos, arról lenne szó – mondta suttogóra fogva a hangját (a polgármester) –, hogy ki kellene találnom New Hont eszméjét.” Majd az elbeszélő értetlenkedésére válaszolva megismétli: „A világon minden elvek szerint és valamilyen eszme érdekében működik. De mi lehet New Hont eszméje? Egyszerűbben mondva: minek van New Hont a világon?”, majd csodálkozva kérdezi az elbeszélő, hogy „önök nem tudják”, minek van városuk a világon. Erre mondja a polgármester, hogy „Tudtuk, de elfelejtettük.” Majd hozzáteszi: „Mi itt, New Hontban, folyamatosan felejtünk.” Az elfeledett eszme, a megfeleledkezés a város létezésének okáról, egyben a mitológiáról, a helyi mítoszokról és legendákról, a lét általános megtapasztalhatóságáról való megfeleledkezés. Az elfelejtett mítosz és hagyomány helyére a mindennapok mítoszai és mítosztöredékei kerültek, a matuzsálemi korú Kálmán bácsi, a Küklopsz mintájára készült nagyerejű Iván és mások arcélei és életrajzai. Látszólag egymást kizárva és egymással ellentétben. Csakhogy e mítosztöredékek és mítoszzsilánkok végül mégis mitológiává állnak össze, a veszteség mitológiájává, aminek csak egyik lehetséges kifejezése a polgármester vállára nehezülő feladat, hogy megtalálja New Hont eszméjét.

A *Nálunk, New Hontban* példáján világosan kitűnik, hogy a mítosz nem veszett el, de a szatíra, sőt a humor útjára tévedve teljesen új fényben mutatkozik meg. A szatíra azonban, a humorral együtt nem ássa alá a mítoszt, pedig mind a szatíra, mind a humor, de az irónia is a ráció terméke, semmiképpen sem az együttérzésé, még csak az érzelmeké sem. Ha a tizenhatodik századtól kezdődően indul meg a mitológia erodálódása a ráció nyomására, akkor az ésszerűből fakadó szatíra még jobban felerősíti a mitológia elkopásának folyamatát, ebbe tartozik bele Grendelnek Mészöly Miklósról kifejtett gondolata a történetfilozófia és a mitológia ellentétességéről, akkor mintha már semmi esély nem lenne a mitológia fenntartására. Pedig van rá esély, mégpedig az irodalomban. Nem is annyira abban a sokfelől körülírt gyakorlatban, miszerint mítosz és irodalom kapcsolata a teljes mítoszt újraértelmező felmondása, vagy éppen a mítoszzsilánkok és -szekvenciák beépítése az epikai világba, hanem új mítoszok alapításában, az olyan írói eljárásokban, amilyen a Grendel is, ahol valóságreferencia élkelődik nyelvi alakzatokba, és fordítva, a mitológikus értelmezhetőség új lehetőségeit tárva fel. Ennek poétikai szerepe a történetmondás lehetőségének erőteljes visszaszerzésében, a kis elbeszélés felnagyításában, vagyis a nagy elbeszélésekre való emlékezésben ismerhető fel. Arra a kérdésre, hogy New Hont minek van a világon, csak az irodalom és az irodalom közvetítésével a mitológia adhat választ, mert a kérdésre csak homályos – képi-metaforikus – válasz adható, ami nem oszlatja el a kérdés homályosságát, de legalább valamilyen válasz. Persze, a három New Hont-regény sem elég arra, hogy a mitológia helyreálljon. Ahogyan Mészöly nyomán sem állt helyre a Pannon mitológia. De talán nincs is okunk rá, hogy helyreállítsuk.